

Työelämän muutos järjestäytymisen haasteena

Epätyypillisten työsuhteiden yleistyminen varsinkin nuorten keskuudessa on suuri haaste ammattiyhdistysliikkeen jäsenhankinnalle.

Sari Aalto-Matturi
Viestintäpäällikkö
SAK
sari.aalto-matturi@sak.fi

1990-luvun alun lamassa, vain muutamassa vuodessa Suomen palkansaajien järjestäytymisaste nousi peräti kahdeksalla prosenttiyksiköllä. Laman jälkeen on vuosikymmenen kuluessa palattu jokseenkin samoihin, lamaa edeltäneisiin järjestäytymislukemiin. Mitään suurta järjestäytymisen kriisiä ei siis Suomessa ole ainakaan vielä nähty. Kiinnostavaa on kuitenkin, onko nyt ikään kuin palattu suomalaisen järjestäytymisen ”normaalitasolle”, vai jatkuuko järjestäytymisasteen vähittäinen lasku läpi työelämän meneillään olevan sukupolvenvaihdoksen.

Petri Böckermanin ja Roope Uusitalon (2005) tutkimuksessa sukupolvenvaihdos näyttää nousevan keskeiseksi järjestäytymisen muutokseen vaikuttavaksi tekijäksi. Nuoret eivät vartuneempien sukupolvien tavoin enää liity ammattiliittojen jäseneksi. Sama havainto on tehty myös ammattiliitoissa, joissa on kuitenkin myös todettu, ettei kyse ole niinkään iästä, vaan työelämän muutoksesta, joka heijastuu eri tavoin eri ikäryhmiin.

Epätavallisissa työsuhteissa liitytään harvemmin ammattiliittoon

Ammattiliittojen jäsenyyspäätös tehdään aikaisempaa myöhemmällä iällä – vasta kun työn ja opiskelun vuorottelu on päätynyt ja oma asema työmarkkinoilla on vakiintunut. Vaikka nimenomaan pätkätyöntekijät saattaisivat erityisen kipeästi tarvita ammattiliiton tukea, liiton jäsenyys ei ilmeisesti tunnu ajankohtaiselta niin kauan kun työura on epävarmalla pohjalla eikä nuori välttämättä koe vielä edes olevansa omalla alallaan.

Myös Pertti Jokivuori (2002) havaitsi organisaatio- ja järjestösitoutumista käsittelevässä väitöskirjassaan, että vaikka sitoutuminen ay-järjestöihin vaihteli olennaisesti iän mukaan, selittäväenä tekijänä ei ollut niinkään ikä. Pikemminkin taustalla oli työsuhteen laatu: pätkätyöntekijöiden sitoutuminen sekä omaan työorganisaatioon että ay-organisaatioon oli selvästi heikompi kuin vakituisten työntekijöiden. Pätkätyöt puolestaan kasautuvat nuoremmille ikäryhmille. Onkin vaikea tietää tarkasti, missä määrin järjestäytymiseen todellisuudessa vaikuttaa työelämään tulevien uusien sukupolvien erilainen suhtautuminen ay-liikkeeseen, missä määrin taas uran alkutaipaleen sirpaleisuus ja ammatti-identiteetin hidas muotoutuminen.

Yksi Böckermanin ja Uusitalon tutkimuksen johtopäätöksistä on, että työelämän rakenteellisilla muutoksilla on vain toissijainen vaikutus jär-

jestäytymiseen. Työelämän painopiste on Suomessa kuitenkin yhä enemmän siirtymässä teollisuudesta palvelusektorille, jossa järjestäytymisaste on matalampi kuin teollisuudessa. Tämä merkitsee, että rakenteellisilla syillä on väistämättä ollut olennainen vaikutus järjestäytymisasteen kehitykseen. Tutkimus ei ota kantaa näiden sektoriohtaisten vaihteluiden taustalla oleviin tekijöihin. Olennaisiin tekijöihin lukeutuu ainakin palvelualueiden pätkätyövaltaisuus.

Ammattijärjestösitoutumisen kannalta keskeinen tekijä on Jokivuoren mukaan luottamus paikalliseen luottamusmieheen ja omaan ammattiliittoon jäsenkunnan etujen ajajana. Olennaisista on myös kokemus jäsenkunnan yhtenäisyydestä, mikä alleviivaa jäsenyyden kollektiivista luonnetta. Epävakaisissa työsuhteissa ja työyhteisöissä tällainen yhteys luottamusmieheen ja yhteistyön kokemus jää herkästi syntymättä.

Yksityisissä ja julkisissa palveluissa neljännes työntekijöistä on määräaikaisissa työsuhteissa, ja erityisesti palvelualueiden nuoret ovat määräaikaisissa, osa-aikaisissa ja sirpaleisissa työsuhteissa. Palvelualueilla myös työskennellään erityisen usein pienillä työpaikoilla, joilla luottamusmiehet ovat harvassa. Tällöin niissä ei myöskään isompien työpaikkojen tapaan synny luottamusmiehen kautta luontevaa yhteyttä ammattiyhdistysliikkeeseen. Luottamusmiehen ohella jopa työtoverit usein jäävät pätkätyöntekijälle etäisiksi, eikä suhde ammattiliittoon pääse muodostumaan myöskään kokeneempien työntekijöiden kautta. Nuorten pätkätyöntekijöiden tavoittaminen edellyttääkin ammattiliitoilta uudenlaista luovuutta.

SAK:n viestintäpäällikkö Sari Aalto-Matturi on omassa liensiaatintutkimuksessaan pohtinut ay-liikkeen sukupolvenvaihdosta ja toimintatapojen uudistamistarpeita.

Nuoret ovat ay-myönteisiä mutta passiivisia

Tilannetta helpottaa se, ettei nuorilla näytä olevan ainakaan asenteellista vastarintaa ammattiyhdistysliikkeeseen, vaan perusasenne ay-liikkeeseen on varsin myönteinen. Taloustutkimus (2003) selvitti keväällä 2003 nuorten suhtautumista ammattiyhdistysliikkeeseen ja yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen. Kyselyyn vastanneista 17–29-vuotiaista vain joka kymmenes totesi, ettei koskaan aio liittyä ammattiliittoon, ja vain joka kuudes uskoi pärjäävänsä ilman ammattiliittoakin. Edelleen vain 14 prosenttia piti ammattiliittoja ei-houkuttelevina, ja kaksi prosenttia totesi, ettei järjestäytyminen ole ajan hengen mukaista. Vastaajista puolet ei vielä kuulu-

nut ammattiliittoon. Järjestäytymättömyyttä perusteltiin sillä, ettei kukaan ole vielä tarjonnut jäsenyyttä tai ei muuten vain ole vielä tullut liittyttyä jäseneksi. Nuoret myös totesivat tarvitsevansa lisää tietoa liitoista ja niiden toiminnasta.

Nuorten myönteinen perusasenne ei kuitenkaan tarkoita, etteikö sukupuolenvaihdos olisi ammattiliitoille suuri haaste. Tero Mamian (2001) tutkimus SAK:laisista nuorista vuodelta 2001 kertoi, että nuoret kylä suhtautuvat ay-liikkeeseen myönteisesti, mutta suhde on passiivinen. Enemmistö nuorista jäsenistä ajattelee, että ay-liikkeen toiminta on ”jonkun muun hommia”.

Tämä ei toisaalta välttämättä ole hälyttävä tulos – kautta aikojen nyrkkisääntö on ollut, että noin 10 prosenttia jäsenistä on aktiivisia ja valmiita esimerkiksi ottamaan luottamustehtäviä hoitoonsa. Kiinnostus vaihtelee elämäntilanteen mukaan, ja esimerkiksi SAK:laisten liittojen nykyisistä jäsenistä luottamustehtäviä on ollut noin joka neljännellä (Laukkanen 2000). Taloustutkimuksen kyselyssä vuodelta 2003 vain 14 prosenttia nuorista ilmoitti, ettei ole valmis osallistumaan mihinkään ay-toimintaan eli ”liitto hoitakoon hommat jäsenmaksua vastaan”.

SAK:n jäsenkyselyssä joulukuulta 2003 (Seppälä 2003) alle 30-vuotiaista jäsenistä vain joka viides oli kokenut, etteivät ay-liikkeen asiat oikein puhuttele nuoria. Itse asiassa varttuneemmat jäsenet arvelivat nuorten näkemykset huomattavasti kriittisemmiksi ay-liikettä kohtaan kuin nuoret itse.

Meneillään olevaa sukupuolvimurrosta ei kuitenkaan ole syytä vähätellä. Niin Suomessa kuin muuallakin maailmassa on havaittu, että nuoret todellakin ovat erilaisia kuin vanhempansa. Nuoret eivät enää vanhempiensa tavoin sitoudu laajoihin yhteiskunnallisiin liikkeisiin ja aatteisiin. ”Suuret tarinat” hyvästä ja pahasta, jumalasta, solidaarisuudesta tai työväenaatteesta eivät enää puhuttele

samalla tavoin kuin ennen. Suurten tarinoiden ja isojen aatteiden sijaan etsitään henkilökohtaisia projekteja (ks. mm. Castells 2000 ja Helve 2002).

Voisi sanoa, että nuoret vanhempiensa ja isovanhempiensa tavoin haluavat parantaa maailmaa, mutta perinteiset ”maailman parantamisen organisaatiot”

– kansalaisjärjestöt, kirkko tai puolueet – eivät enää välttämättä kiinnostu. Ay-liikkeen suuri haaste onkin, kuinka se pystyy vastaamaan tähän muutokseen ja tarjoamaan alustan ja foorumin myös näille ”projekti-identiteeteille” – uusia osallistumisen ja vaikuttamisen muotoja,

jotka eivät edellytä sitoutumista luottamustehtäviin vuosiksi ja vuosikymmeniksi (Aalto-Matturi 2004).

Haasteita riittää sekä tutkijoille että liitoille

Böckermanin ja Uusitalon tutkimuksessa henkilökohtainen työttömyysriski ei näytä selittävän järjestäytymistä. Lamavuosien lähes 10 prosenttiyksikön nousu järjestäytymisasteessa kuitenkin kertoo, että tuolloin koettu työttömyyden uhka sai monen sellaisen liittymään ammattiliittoon, jolle jäsenyys ei aikaisemmin ollut tuntunut houkuttelevalta. Nyt osa tämäntyyppisestä turvallisuushakuisuudesta on suuntautunut yksityiseen työttömyyskassaan.

Järjestäytymisasteen muutoksen suhteen Böckermanin ja Uusitalon johtopäätöksissä korostuu mielestäni kuitenkin liikaa Loimaan kassan rooli. Vaikka Loimaan kassan asiakasmäärä on kasvanut varsin nopeasti, sen asiakasmäärä on kuitenkin vain reilu kymmenesosa ammattiliittojen jäsenmäärästä. Kassaan on liittynyt moni sellainen, joka ei esimerkiksi ideologisista syistä halua kuulua ammattiliittoon. Toisaalta kassasta on kulkenut virtaa myös ammattiliittoihin – pelkkä työttömyysturva ei sittenkään ole ollut riit-

”Nuoret eivät enää vanhempiensa tavoin sitoudu laajoihin yhteiskunnallisiin liikkeisiin ja aatteisiin.”

tävä ”vakuutus” työelämän uhkiin ja ongelmiin. Kun järjestäytymisessä on kuitenkin suuria eroja myös työvoiman ominaisuuksien suhteen, kannattaa näitä syitä selvittää jatkossa lisää.

Lamavuosien jälkeen on vähitellen palattu lamaa edeltäneeseen järjestäytymisasteeseen, mutta ammatillisen järjestäytymisen perinne on Suomessa edelleen vahva. Ammattiliitot ovat olennainen ja arvostettu osa yhteiskuntaa. Sukupolvenvaihdosta läpikäyvässä suomalaisessa työelämässä on erityisen tärkeää, että myös nuoret aikuiset edelleen pitävät ammatillista järjestäytymistä arvossa. Järjestäytymisen vahvan perinteen jatkumista ei kuitenkaan tule pitää itsestään selvänä. Sukupolvenvaihdoksen ohella myös mm. työsuhteiden muuttuminen epätyypillisemmiksi ja työpaikkarakenteen muutokset merkitsevät ammattiliitoille uusia haasteita. Ammattiyhdistysliikkeen on myös jatkossa kyettävä tavoittamaan nuoret, perustelemaan oma olemassaolonsa ja tarjoamaan sellaisia edunvalvontaa, palveluja ja osallistumismahdollisuuksia, jotka puhuttelevat myös työelämään uusia sukupolvia. ■

KIRJALLISUUS

Aalto-Matturi, S. (2004), Verkostakouuden ajan työväentalo. Verkkoviestinnän mahdollisuudet ammattiyhdistysliikkeessä, Helsinki: SAK.

Castells, M. (2000), The Information Age: Economy, Society and Culture, Volume 1. The Rise of the Network Society, Second Edition, Oxford: Oxford University Press.

Helve, H. (2002), Arvot, muutos ja nuoret, Helsinki: Yliopistopaino.

Jokivuori, P. (2002), Sitoutuminen työorganisaatioon ja ammattijärjestöön – Kilpailuvia vai täydentäviä? Jyväskylän Studies in Education, Psychology and Social Research 206, Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Laukkanen, E. (2000), Muutoksen tekijät. SAK:n järjestötutkimus 2000, perusraportti, Helsinki: SAK.

Mamia, T. (2001), Nuori työntekijä ja ay-liike. Tutkimus SAK:n nuorista 2000-luvulla. Julkaisematon moniste.

Seppälä, V. (2003), SAK:n jäsenkysely 2003. Tietoverkkojen käyttö ja käsitykset nuorten aktiivoinnista, Helsinki: SAK.

Taloustutkimus (2002), Nuorisotutkimus 2002. Julkaisematon moniste.